

КОМПЛЕКСНА ПРОГРАМА
моніторингу стану охорони культурної спадщини та
привернення уваги до пам'яток в аварійному стані

На території України зосереджено велику кількість визначних та унікальних пам'яток культури. Проте управління їх охороною та розвитком далеке від європейських стандартів. Стан справ у пам'яткоохоронній політиці є визначальним не лише з точки зору розвитку науки, мистецтва чи збереження національної пам'яті. Він справляє вагомий вплив на розвиток інвестиційного клімату країни, адже розвиток підприємництва, що прямо чи опосередковано пов'язане із культурною спадщиною, закладений у основні пріоритети регіонів, які володіють культурним надбанням. Опосередковано, стан галузі сприяє притягненню і розвитку суміжних сервісних галузей через збільшення споживання. Крім того, діяльність органів влади в цій сфері є своєрідним показником якості сприйняття і розуміння нею не лише європейського практичного досвіду розбудови демократії, але й змісту та вимог актуального європейського права, що є одним із чинників прийняття інвестиційних рішень.

Реформа децентралізації та переформатування органів місцевого самоврядування актуалізує проблему збереження та включення пам'яток культурної спадщини у заходи з розвитку місцевих громад. Стратегічне бачення щодо вирішення нагальних проблем з пам'ятками в аварійному стані неможливе без співпраці та розуміння спільної відповідальності, як органів влади, так і громадськості.

Порушення пам'яткоохоронного законодавства, на жаль, фіксуються як звична практика. Фахова громадськість та науковці б'ють на сполох у зв'язку із катастрофічним станом об'єктів, їх руйнацією, втратою внаслідок втіленням комерційних проектів, які переважно безкарно порушують тематичне законодавство. Реалізація пам'яткоохоронної політики є вельми складним та заплутаним процесом. З однієї сторони через велику кількість регулюючих органів, а з іншої – відсутність практичної відповідальності заінтересованих сторін. Разом з тим вітчизняне законодавство згідно оцінок експертів, хоч і потребує доповнень, є достатнім для оптимального регулювання відносин пов'язаних із національною культурною спадщиною.

Проблемним є питання інституційного аспекту реалізації державної політики. З 2019 року існує два центральних органи виконавчої влади у цій

сфері: Державна служба охорони культурної спадщини (Служба) та Державна інспекція культурної спадщини України (Інспекція) саме їх діяльність визначає загальний стан справ пам'яткоохоронної політики. Разом з тим досі не розмежовано та чітко не визначено сферу відповідальності кожного з центральних органів влади. Відкритим залишається і питання регіональних підрозділів зазначених інституцій.

Доволі часто органи влади постають перед вибором: або спадщина, або інвестиції. На цьому фоні діяльність двох центральних органів виконавчої влади, на жаль, залишається малопомітною, незважаючи на доволі широкі повноваження і можливості, використовуючи які можна було би врятувати багато із втрачених на сьогодні пам'яток, а також сприяти розвитку культурної спадщини як одного із чинників конкурентоспроможності.

Окремим важливим викликом постає питання зі станом пам'яток культурної спадщини на тимчасово окупованих територіях (АР Крим, частини Донецької та Луганської областей). Ця проблема може бути предметом окремого моніторингового дослідження.

Проведення комплексного моніторингу зі застосуванням елементів адвокати-кампаній може бути ефективним кроком до якісних змін в пам'яткоохоронній політиці та сприятиме збереженню та розвитку культурного потенціалу України.

Очікувані результати моніторингу

В результаті проведення моніторингу і аналізу дій Служби та Інспекції, а також їх структурних підрозділів буде виявлено критичні точки у реалізації політики збереження та розвитку культурної спадщини і проаналізувати стан реалізації їхніх повноважень.

Напрацьовано рекомендації щодо покращення пам'яткоохоронної політики.

Привернуто увагу до руйнування конкретних об'єктів культурної спадщини, виявлених внаслідок проведення «польового моніторингу».

Забезпечено умови для створення мереж захисту культурної спадщини, через залучення волонтерів та використання інтерактивних форм комунікації.

Визначено ключові патерни медіа повідомлень та оптимальні шляхи інформування про проблеми з об'єктами культури, що перебувають в аварійному стані.

Актуалізовано проблему стану охорони культурної спадщини завдяки

інформаційний супровід моніторингу.

Налагоджено більш ефективного діалогу між незалежним експертним середовищем, зацікавленими сторонами та державними органами.

Інтенсифіковано діяльності органів охорони культурної спадщини.

Збільшено прозорість державного регулювання режиму використання пам'яток, забезпечено умови для створення прозорих правил гри у бізнесі, насамперед у містобудуванні, будівництві як такому, туристичній галузі, індустрії розваг тощо.

КОМПОНЕНТИ МОНІТОРИНГУ (схема)

1. Аналіз стану державної політики (policy analysis).
2. Аналіз законодавства.
3. Аудит діяльності владних інституцій.
4. «Польовий» моніторинг.
5. Медіа моніторинг.
6. Адвокасі складова моніторингу.
7. Розробка документів політики (рекомендацій).

Реалізація комплексної програми моніторингу потребуватиме гнучкого поєднання елементів та частин компонентів моніторингу на різних його етапах. Так, елемента аналізу політики та аналізу законодавства будуть поєднуватися з елементами аудиту діяльності центральних органів влади, що відповідальні за реалізацію державної політики у сфері захисту та охорони культурної спадщини. Відповідно, на різних етапах є сенс поєднувати ці складових в рамках робочих планів проведення моніторингу.

Інструментарій проведення моніторингу також може застосовуватися на різних етапах та в різних складових частинах. Нижче подано рекомендовані варіанти використання тих, чи інших інструментів моніторингу. Їх перелік не є вичерпним та може бути зміненим (адаптованим) відповідно до чітко окреслених цілей та завдань.

ОПТИМАЛЬНА ПЛАН-СХЕМА МОНІТОРИНГУ

Комплексна програма реалізації моніторингової програми по виявленню та приверненню уваги до пам'яток культурної спадщини, які знаходяться в аварійному стані для проведення моніторингу стану пам'яток мистецтва та споруд історичного значення передбачає проведення діяльності на трьох рівнях: національному, обласному та місцевому. З огляду на це доцільно обирати для проведення моніторингу відповідні адміністративно-територіальні одиниці та, відповідно, формувати необхідну кількість моніторингових груп. Для кожної адміністративно-територіальної одиниці окрему моніторингову групу. Наприклад:

1. національний рівень;
2. Київ;
3. Львівська область;
4. Волинська область.

Вибір регіонів та конкретних громад необхідно здійснювати на основі наступних критеріїв:

- a) наявність значного обсягу пам'яток культури на їх території,
- b) наявності значного рівня занепокоєння громадськості станом справ у сфері збереження культурної спадщини регіону,
- c) наявністю експертного середовища та недержавних організацій, що можуть бути залучені у якості партнерів.

Результати проведення моніторингу за регіонами і громадами різних рівнів, а також діяльністю Державної служби охорони культурної спадщини та Державної інспекції культурної спадщини України загалом дозволять представити узагальнені висновки щодо реалізації пам'яткоохоронної політики в Україні загалом.

Оптимальний дизайн команди комплексного моніторингу:

- Координатор на національному рівні;
- Правник, аналітик законодавства, юрист національного рівня;
- Аналітик, фахівець з питань збереження та охорони культурної спадщини;
- Аналітик, фахівець у галузі якісних досліджень гуманітарних наук (соціологія, політологія);
- Логіст та організаційний менеджер;

- Координатор адвокасі-кампаній та роботи з волонтерами;
- PR менеджер;
- SMM менеджер.
- Регіональний координатор з комунікації з моніторинговими групами.

Типовий склад моніторингової групи:

- Координатор;
- Аналітик, фахівець з питань збереження та охорони культурної спадщини;
- Аналітик, фахівець з питань законодавства;
- PR та SMM менеджер;
- Координатор адвокасі-кампаній та роботи з волонтерами.

В залежності від визначених цілей та завдань склад групи може бути збільшено або модифіковано.

Напрямки моніторингу

Реалізація комплексної програми моніторингу передбачає проведення збору інформації та її аналізу відповідно до наступних напрямів його реалізації:

I. Стан державної політики

1. Головні актори та проблеми у сфері охорони культурної спадщини:

- Аналіз головні проблемних моментів – невдоволень щодо стану справ з охороною культурної спадщини;

Інструменти отримання даних: опитування щодо суб'єктивних оцінок заінтересованих сторін та контент аналіз преси, надсилання звернень до Служби та Інспекції, місцевих рад та підрозділів відповідальних за питання містобудування, архітектури тощо.

- Динаміка проблеми за останні 3-5 років

Стан справ погіршується, залишається без суттєвих змін, або ж покращується. Динаміку варто відслідковувати на основі (рекомендований перелік):

- опитування оцінок заінтересованих сторін;
- контент аналіз преси;

- тематики, кількості та характеру звернень до Служби та Інспекції, відділів містобудувань, їх територіальних відділень та структурних складових тощо;
 - аналізу офіційних звітів.
 - Виявлення головні «заінтересовані сторони» та характеру їхніх інтересів:
 - державні інституції;
 - органи місцевого самоврядування;
 - недержавні та громадські організації;
 - академічні та науково-дослідні установи;
 - бізнес;
 - медіа;
 - лідери громадської думки, незалежні експерти.
2. Особливості правового регулювання цієї сфери, повноваження Служби та Інспекції:
- динаміка змін нормативно-правової бази у цій сфері протягом останніх 10-15 років;
 - закони та підзаконні акти, що регулюють правовідносини у сфері пам'яткоохоронної політики;
 - нормативно-правові акти, що встановлюють статус, повноваження, порядок роботи та розмежують повноваження і відповідальність (тощо) Служби та Інспекції;
3. Оперативне та системне реагування Служби та Інспекції на проблеми в галузі:
- моніторинг нормативно-правових актів, виданих Службою, Інспекцією та їх відповідними структурними підрозділами в межах своїх повноважень;
 - розробка та ініціювання розгляду Служби та Інспекції проектів розпорядчих та нормативно-правових актів органів державної влади та місцевого самоврядування (Законів України, Указів Президента, Постанов КМУ, Наказів МКШу, обласних/районних/міських (сільських, селищних) рад їх виконавчих органів та їх посадовців тощо);
 - взаємодія Служби та Інспекції, а також з іншими органами виконавчої влади по здійсненню заходів у сфері охорони пам'яток культури;

- взаємодія органів державного управління в цій сфері з «заінтересованими сторонами»: їх залучення до процесів підготовки, ухвалення, виконання та контролю заходів пам'яткоохоронної політики.

II. Реалізація повноважень

1. Огляд нормативно-правових актів (міжнародних нормативно-правових актів, законів та підзаконних нормативно-правових актів, підзаконних актів локального характеру та актів органів місцевого самоврядування), що ними в своїй діяльності керується Служба та Інспекція, їх структурні підрозділи та відповідні підрозділи, що діють у структурах органів регіональних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

2. Моніторинг дій Служби та Інспекції

- моніторинг нормативно-правових актів, виданих Службою та її відповідними структурними підрозділами в межах своїх повноважень;
- моніторинг нормативно-правових актів, виданих Інспекцією в межах своїх повноважень;

Моніторингова група здійснює аналіз діяльності Служби та Інспекції на основі актів, розміщених в публічному доступі, а також отриманих на запити.

- «польовий моніторинг» порушень законодавства про охорону культурної спадщини.

(Здійснюється моніторинговими групами в регіонах із залученням волонтерів).

Моніторингова група здійснюватиме:

- огляд та документальну (фото) фіксацію стану пам'яток культури на означених територіях з метою виявлення дій щодо цих пам'яток, які містять порушення законодавства про охорону культурної спадщини;
- формування і оприлюднення реєстру відповідних порушень;
- інформування через офіційні повідомлення (звернення, запити) до Служби, Інспекції та їх структурних підрозділів про виявлені порушення;
- інформування громадськості про виявлені порушення (через поширення повідомлень, прес-конференції, публікації, виступи у

ЗМІ);

- аналіз діяльності Служби та її структурних підрозділів на підставі виявлених моніторинговою групою порушень та відповідних дій, вчинених Службою;
- аналіз діяльності Інспекції на підставі виявлених моніторинговою групою порушень та відповідних дій, вчинених Інспекцією.

3. аналіз ефективності діяльності:

- Служби та її структурних підрозділів у відповідних регіонах;
- Інспекції.

Критерії ефективності діяльності визначені експертною групою комплексного моніторингу на початковому етапі його реалізації відповідно до визначених цілей та завдань, і на підставі цього здійснюватиметься аналіз.

III. Створення структурних підрозділів Служби та органів охорони культурної спадщини місцевого самоврядування:

- моніторинг наявності відділів (управлінь) або відповідальних службовців;
- аналіз потреби у створенні на відповідній території таких відділів (управлінь) або введення посад.

(На базі фактичних даних про наявність об'єктів охорони культурної спадщини та експертного опитування)

IV. Аналіз оперативного та системного реагування на проблеми в галузі

- Шляхом експертного опитування визначається 5 найбільших проблем національного рівня і по 3 проблеми місцевого
- На базі визначених проблем проводиться наступний етап моніторингу з аналізу фактичної діяльності Служби та Інспекції на розв'язання встановлених проблем.

Моніторинг здійснюватиметься на основі аналізу актів, виданих Службою та Інспекцією, а також на базі даних «польового моніторингу».

- Оперативне реагування: заходи на поточне вирішення зазначених проблем.
- Системне реагування: підготовка, подання та/або прийняття відповідних нормативно-правових актів, з метою врегулювання проблеми.

IV. Реалізація цільових програм

(Координатором моніторингу визначається період аналізу відповідних програм на території визначених регіонів)

Оптимально обирати для аналізу цільові програми обох рівнів у визначених регіонах проведення комплексної програми моніторингу:

1. національного значення;
2. місцевого значення (моніторинг відповідності).

Напрямки моніторингу:

- огляд діючих на відповідній території цільових комплексних програм;
- аналіз поточної публічної інформації щодо їх виконання;
- аналіз забезпеченості програми відповідними ресурсами, необхідними для її втілення;
- оцінка досягнутих результатів (проміжних і/або остаточних);
- оцінка поінформованості громадськості про втілювану програму на основі згадок про неї у ЗМІ.

Приклад:

м. Київ:

Комплексна програма збереження об'єктів Національного заповідника «Софія Київська» на 2010-2020 роки.

Львівська область:

1. Державна програма збереження та використання замків на 2011–2020 роки.

2. Комплексна програма збереження та відтворення історико-архітектурного середовища м. Жовкви.

3. «Комплексна програма збереження історичної забудови міста» Львова.

4. Регіональна програма збереження та використання об'єктів культурної спадщини у Львівській області на період до 2020 року.

Волинська область

Програма паспортизації об'єктів культурної спадщини в області на 2010-2020 роки

Загальнодержавні:

Комплексна програма паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003-2010 роки.

V. Відкритість та прозорість діяльності Служби та її структурних підрозділів у визначених регіонах, а також Інспекції.

Напрямки:

1. огляд нормативно-правових актів в частині, що регулює питання прозорості та відкритості у діяльності Служби та її структурних підрозділів у визначених регіонах.
2. забезпечення доступу до інформації, що міститься у Державному реєстрі нерухомих пам'яток України, а також надання інформації щодо програм та проектів будь-яких змін у зонах охорони пам'яток та в історичних ареалах населених місць на підставі:
 - опитування громадських та підприємницьких організацій, окремих експертів;
 - аналізу надання відповідей на подані в рамках проекту інформаційні запити;
(За допомогою подання запитів у відповідні державні інституції).
3. відкритість діяльності Служби та її структурних підрозділів, а також Інспекції на основі:
 - моніторингу наявності та діяльності консультативно-дорадчих органів;
 - моніторингу проведення публічних заходів за участі громадськості, ЗМІ тощо (громадських слухань, круглих столів, презентацій тощо).
4. прозорість діяльності Служби та її структурних підрозділів, а також Інспекції на основі:
 - доступності до інформації (оцінка можливості отримувати запитувану інформацію на базі власних електронних ресурсів, друкованих видань тощо);
 - згадуваності у ЗМІ. Аналізу співвідношення позитивних, нейтральних та згадок в негативному контексті.

ЗАКОНОДАВСТВО: ДОТРИМАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

Здійснення комплексного моніторингу охорони культурної спадщини передбачає проведення аналізу нормативно-правових актів, що ними в своїй діяльності керується Служба та її структурні підрозділи, а також новостворена Інспекція.

При аналізі законодавства необхідно встановити переліки актів:

- міжнародних нормативно-правових актів,
- законів та підзаконних нормативно-правових актів,
- підзаконних актів локального характеру та
- актів органів місцевого самоврядування.

Компонент аналізу законодавства включає стосується трьох рівнів:

А) Міжнародні нормативно-правові акти

- окремо ратифіковані Верховною Радою, як обов'язкові для України;
- окремо не ратифіковані — для ознайомлення з ними та можливих пропозицій до приєднання до них – якщо таке приєднання можливе і бажане,
 - окремо зазначаються підписані від імені України акти, але не ратифіковані Верховною Радою.

Додаткова складова міжнародного рівня аналізу законодавчого компоненту:

- міжнародні договори, які є обов'язковими для України;
- міжнародні договори, в яких Україна не бере участі.

Б) Закони в сфері пам'яткоохоронних відносин

- ті котрі безпосередньо стосуються питань охорони пам'яток культурної спадщини,
- ті котрі опосередковано стосуються питань охорони пам'яток культурної спадщини,
- ті котрі не стосуються питань охорони пам'яток культурної спадщини, проте їх реалізація має вплив на державну політику у сфері хорони та розвитку культурної спадщини.

В) Підзаконні нормативні акти

- центральні нормативно-правові акти:
 - постанови Верховної Ради,
 - постанови, накази, інструкції Кабінету Міністрів України,
 - Міністерство культури та інформаційної політики України,
 - Іншими міністерствами та центральними органами влади,
 - Акти видані Службою та Інспекцією.
- Нормативно-правові акти локального рівня

- Окремо для кожного визначеного регіону).
- Акти видані місцевими органами загальної та спеціальної компетенції обласних та міських рад.

Аналіз оптимально здійснювати в три етапи:

1. Формування виключного переліку актів законодавства з класифікацією за визначеними вище кластерами.
2. Здійснення аналізу.
3. Підготовка описового звіту з висновками, пропозиціями та рекомендаціями.

На першому етапі нормативно-правові акти проходять формальний аналіз відповідно до:

- 1) статус документа (чинний, проект, коментар),
- 2) назва,
- 3) дата прийняття,
- 4) номер/ б/н (без номера),
- 5) видавець/автор,
- 6) визначення ключових слів,
- 7) визначення тематика (права людини, культурна спадщина тощо),
- 8) анотація (короткий зміст акту).

На другому етапі визначається:

- Узгодженість/суперечливість законодавства:
 - Вітчизняного законодавства між собою,
 - Вітчизняного законодавства з міжнародними нормативно-правовими актами,
 - Локальних та місцевих актів з нормами національного законодавства,
 - Узгодженості законодавства у сфері охорони культурної спадщини з суміжними сферами (містобудівна, туристична, інвестиційна тощо),
- Відповідність декларованим критеріям державної політики у сфері охорони культурної спадщини,
- Динаміка внесення змін, частоти та змісту законодавчих новацій,
- Вплив заінтересованих сторін на зміст та динаміку законодавчих змін,
- Визначення ключових акторів та промоторів законодавчих змін,

- Якість та відповідність законопроектів кращим практикам законотворчості,
- Дотримання процедур та регламенту Верховної Ради під час внесення та розгляду законопроектів,
- Наявності невирішених питань.

З огляду на актуальність проблеми захисту культурної спадщини, що перебуває на тимчасово окупованих територіях, це питання доцільно виносити як окремий елемент аналізу. При цьому важливим є аналіз можливості ратифікації та імплементації норм міжнародно-правових актів, що стосуються питань захисту об'єктів культури під час збройних конфліктів:

- Другий протокол до Гаазької конвенції 1954 року про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (26 березня 1999 року, м. Гаага),
- Конвенція Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями (19 травня 2017 року, м. Нікосія).

Окреме питання аналізу — імплементація сучасних практик регулювання цифрових технологій до сфери охорони культурної спадщини. Таких як наприклад створення електронних реєстрів нерухомої культурної спадщини на основі міжнародного стандарту CIDOC CRM (Conceptual Reference Model).

Приклад формування переліків:

1. *Закон України «Про охорону культурної спадщини»*
2. *Про затвердження Порядку обліку об'єктів культурної спадщини*
3. *Комплексна програма паспортизації об'єктів культурної спадщини на 2003-2010 роки*
4. *Положення Про Державну архітектурно-будівельну інспекцію*
5. *Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004-2010 роки*
6. *Про затвердження Положення про порядок врегулювання питань самочинного будівництва у м. Львові*
7. *Про затвердження Порядку видачі свідоцтва про реєстрацію об'єкта культурної спадщини як пам'ятки*
8. *Про затвердження Порядку визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру*

- нерухомих пам'яток України*
9. *Про затвердження Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць*
 10. *Про затвердження Порядку встановлення та утримання охоронних дощок та охоронних знаків на нерухомих пам'ятках*
 11. *Про затвердження Порядку проведення архітектурних та містобудівних конкурсів*
 12. *Про затвердження Порядку укладання охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини*
 13. *Про затвердження форм облікової картки та паспорта об'єкта культурної спадщини*
 14. *Про затвердження форми звітності (адміністративні дані) N 1-ПКС (річна) "Звіт про нерухомі пам'ятки та об'єкти культурної спадщини" та Інструкції щодо її заповнення*
 15. *Про інформацію Кабінету Міністрів України про стан збереження об'єктів соціально-культурного призначення в процесі приватизації та цільового їх використання у післяприватизаційний період*
 16. *Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації*
 17. *Типове положення про державний історико-культурний заповідник*
 18. *Типові регіональні правила забудови*
 19. *Управління охорони історичного середовища Львів*

Аналіз цільових державних та регіональних програм

Пошук інформації здійснюється:

- базова інформація – в мережі Інтернеті;

(це – первинний моніторинг, метою якого є встановлення програм, які взагалі реалізуються). Такий моніторинг забезпечує дані для оцінки прозорості та доступності інформації.

- додаткова – у керівників обласних і міських служб / відділів охорони культурної спадщини. Встановлення даних може відбуватися у форматі інтерв'ю, подання звернень та запитів.

- базова оціночна – на підставі інтерв'ювань та консультацій з незалежними експертами, а також на основі аналізу медіа).

Матриця фіксування та аналізу цільових та регіональних програм:

1. Назва програми
2. Статус (державна, регіональна, міська).
3. Відповідальний
4. Терміни виконання
5. Об'єкти і роботи (предмет програми)
6. Планове фінансування по роках і об'єктах
7. Реально виділені гроші по роках і об'єктах
8. Хто був виконавцем робіт?
9. Примітки

Оптимальним форматом збору є табличний.

Питання для оцінки та аналізу (по кожній програмі окремо):

1. Хто складав програму і за якими критеріями обирали об'єкти, які увійшли в програму?
2. Як насправді виконували програму? Чи був чіткий план заходів, відповідальні, терміни?
3. Які виділялися ресурси: здійснюється аналіз адекватності наявних ресурсів (повноважень, процедур, фінансів, персоналу, матеріально-технічного забезпечення) для успішного виконання цих заходів; Експерти оцінюють обсяг необхідних ресурсів. Інформація про наявні отримується на основі відповідей Служби на подані раніше запити та звернення.
4. Координація та оцінка ефективності заходів спрямованих на реалізацію відповідних цільових програм.
(якщо програма передбачає заходи, що виконуються зусиллями багатьох установ та організацій, тоді слід з'ясувати як вони взаємодіють між собою, чи взаємодіють взагалі. Цю інформацію можна отримати у безпосередніх виконавців заходів на підставі документів, які схвалюють план заходів.)
5. Які проблеми були?
6. Висвітлення в ЗМІ? Доступність інформації про програми.
7. Оцінки та публічні висловлювання експертів, влади та громади про реалізовані в рамках цільових програм роботи (якщо не виконані, то чому)?
8. Чи є звіти про виконання завершених цільових програм? Якщо програми не були виконані, які головні причини?

9. Чи готуються нові програми: які, час виконання, приблизний кошторис? Як експерти оцінюють реальність їх виконання?

До аналізу цільових програм в додатках подаються повні тексти, плани заходів та всі додаткові документи, які вдасться отримати в рамках моніторингу.

ЕКСПЕРТНЕ ОПИТУВАННЯ

Експертне опитування є одним із видів опитування. Його особливістю є те, що респондентами тут виступають особи, котрі є фахівцями та/або володіють певним досвідом у темі опитування.

Фокус опитування є комплексний моніторинг діяльності Служби та її структурних підрозділів, а також Інспекції.

Предметом дослідження в діяльності Служби є пам'ятки архітектури та містобудування.

Експертні дослідження є гнучким інструментом отримання інформації та може бути застосованим на різних етапах реалізації комплексної програми моніторингу охорони культурної спадщини.

Оптимально проводити у декілька умовних етапів. Наприклад:

I. На першому етапі заплановано отримати відповіді на такі питання:

- Аналіз оперативного та системного реагування на проблеми в галузі (національні та регіональні проблеми)
 - Визначення 5 національних проблем.
 - Визначення 3 регіональні проблем.
- Напрацювання критеріїв оцінювання аналізу ефективності діяльності Служби та її структурних підрозділів.
- Аналіз потреби у створенні структурних підрозділів Служби (адміністративна вертикаль та функціональні відділи) чи у введенні посад.
- Відкритість та прозорість діяльності Служби та її структурних підрозділів у визначених регіонах та громадах.

II. На другому етапі:

- Реалізація цільових програм у сфері захисту пам'яток
 - Результати (результативність) програм.
 - Відповідність програм реальним проблемам галузі.
- Експертне опитування з приводу функціонування історико-архітектурних заповідників.

Часові рамки етапів можуть і будуть перетинатися!

1. Визначення експертів

Експерт, котрого плануєте залучити до опитування, повинен відповідати таким критеріям:

- Мати певний досвід роботи у темі опитування – архітектори, історики, працівники музеїв та історико-архітектурних заповідників, археологи, реставратори, громадські активісти, журналісти у сфері захисту пам'яток тощо
- Бути незаангажованими – у даному випадку не бути безпосередньо залученими до діяльності Служби (крім випадків, коли присутність працівників Служби обумовлена щодо конкретного питання) чи не мати чітко вираженого матеріального інтересу щодо певних напрямків її діяльності.
- Мати позитивну репутацію як фахівця або лідера громадської думки в темі нашого опитування.

Критерії розміщено у порядку пріоритетності (перший – найбільш пріоритетний і так далі)

Експертів можна визначати такими методами:

1. Документальний метод – на підставі наукових чи публіцистичних публікацій та/чи наукових звань чи обійманих посад Ви визначаєте можливість залучення певної особи до кола експертів з проблематики охорони історичних пам'яток.
2. Метод «сніжної кулі» – знаючи фахівця в даній сфері, Ви просите його назвати ще кількох осіб, які є експертами у даній проблемі. Потім питаєте названих осіб щодо тих експертів, яких можуть порекомендувати вони. І так далі. Доцільно зупинити опитування щодо рекомендації фахівців, коли прізвища почнуть повторюватися; доцільно робити не більше трьох кіл (фахівець, якого Ви знаєте, – перше коло; тих, кого він порадив, – друге; ті, кого порадили представники другого кола, – третє).

- Ті прізвища, які були названі найчастіше, якраз і будуть експертами.
3. Експериментальний метод – Ви визначаєте експертів на підставі попереднього досвіду роботи з ними.
 4. Метод атестації чи добору – Ви створюєте комісію, котра і буде визначати та атестувати експертів.

Доцільно використовувати сукупність перших трьох методів.

Кількість експертів. Особливістю експертного опитування є те, що збільшення кількості залучених експертів не веде до збільшення кількості та якості отриманої інформації. Кожна із моніторингових груп повинна самостійно оцінити мінімально необхідну кількість залучених до опитування експертів. Бажано, щоб їх було не менше ніж 5-6 осіб.

Як варіант, експертів можна визначати згідно квотного розподілу:

- 1 особа – адміністрація міста, депутати;
- 3 особи – спеціалісти з даної галузі (архітектори, історики, спостерігачі тощо);
- 2 особи – мас-медіа (журналісти) та громадські організації (по одному представнику).

Для проведення окремих опитувань постане потреба залучати більшу кількість експертів або іншу їхню якість, що повинно обумовлюватися окремо.

2. Методологія експертних опитувань

Опитування проводяться у форматі індивідуальних опитувань, експертних фокус-груп, а також анкетувань (для можливого визначення рейтингів проблем тощо).

Індивідуальні опитування проходять на основі напівформалізованих питальників (анкет). Тобто в анкеті визначається перелік основних питань, на які обов'язково необхідно отримати певну відповідь. Якщо експерт під час розмови сам зазначить необхідність розгляду якогось питання чи наштотхне на питання, якого немає в списку, – то це буде тільки плюсом опитування. В такому випадку варто уникати обмежувань тільки визначеними питаннями (при цьому варто не забувати про принцип лаконічності).

Фокус-групи застосовуються здебільшого для вироблення спільних позицій, необхідних для продовження моніторингу. (Можливий варіант, що вони можуть бути замінені на рейтингування.)

Фіксація відповідей: найкращий варіант – запис на диктофон з подальшим наданням розшифровки.

3. Робота з експертами

Після визначення кола експертів наступним кроком є комунікація з ними та отримання їхньої згоди на участь в опитуванні(ях). Під час першої зустрічі з ними обов'язково запропонуйте їм резюме проекту (авторизованого комплексного дослідження). **В резюме має бути обов'язково зазначено:** хто проводить моніторинг та з якою метою, а також подано контакти організаторів та відповідальних за моніторингове дослідження.

Під час зустрічі інтерв'юер (особа яка проводитиме опитування) має пояснити, яким чином експерти будуть залучені до роботи, а саме інтерв'ю та участь у фокус-групах.

З усіма експертами обов'язково погоджуються моменти запису інтерв'ю на диктофон (це слід робити на початку такого інтерв'ю).

Експертів слід повідомити, що результати опитування будуть використані у проекті з метою визначення показників для моніторингу чи аналізу отриманої інформації. У публічних матеріалах проекту будуть зазначені імена та посади експертів, а також оприлюднюватиметься зведена інформація щодо результатів опитування.

Якщо в рамках проекту виникатиме потреба оприлюднити окремо відповіді того чи іншого учасника опитування, це потрібно погоджувати з відповідним експертом і авторизувати відповідь.

Завжди необхідно дякувати експертам за їх участь в опитуванні та пророблену ними роботу!

Поетапність проведення експертного опитування:

I. Перший етап

Визначення експертів

На початку першого етапу моніторингові групи визначаються з експертами та формують їх перелік у табличній формі:

№	Прізвище, ім'я, по батькові	Місце роботи	Наукові звання та інші статуси і регалії	Контактний телефон	Е-мейл
1					
2					
...					

II. Другий етап

Проведення першого етапу опитування. Наприклад щодо наступних питань:

- Аналіз оперативного та системного реагування на проблеми в галузі (національні та регіональні проблеми)
 - Визначення 5 національних проблем
 - Визначення 3 регіональні проблеми
- Напрацювання критеріїв оцінки аналізу ефективності діяльності Державної служби з питань національної культурної спадщини та її структурних підрозділів.
- Аналіз потреби у створенні структурних підрозділів Служби чи у введенні посад.

Приклад відповідної анкети:

Анкета першого туру експертного опитування
в рамках проекту
"Моніторинг ... пам'яткоохоронної політики"

Короткий вступ про проект, цілі опитування та роль експертів у ньому.

1. Загальнонаціональний рівень:

- Скажіть, будь ласка, які проблеми існують в галузі охорони історичних пам'яток на національному рівні.
 - Визначте, будь ласка, п'ять найважливіших проблем, вирішення яких значно покращить ситуацію на національному рівні.
2. Місцевий рівень
- Скажіть, будь ласка, які проблеми існують в галузі охорони історичних пам'яток на місцевому рівні (відповідно на рівні міста Києва, Львівської чи Волинської областей).
 - Визначте, будь ласка, три основні проблеми в галузі охорони історичних пам'яток на місцевому рівні (відповідно на рівні міста Києва, Львівської чи Волинської областей).
3. За якими критеріями, на Вашу думку, можна оцінювати ефективність діяльності Державної служби з охорони культурної спадщини та її структурних підрозділів (далі — *Служба*) у м. Києві (Львівській, Волинській областях)? Визначте, будь ласка, три основних критерії.
4. Як би Ви оцінили розвиток структурних підрозділів Служби та необхідність такого розвитку?
- Чи доцільно створювати структурні підрозділи Служби на всіх рівнях виконавчої влади та місцевого самоврядування на території області?
 - Яким чином можна оптимізувати розвиток та діяльність Служби на місцевому рівні?
 - Чи мають змогу структурні підрозділи Служби адекватно захищати історико-архітектурну спадщину?
 - В яких районах (містах) області слід створити структурні підрозділи Служби в першу чергу?

Дякуємо за допомогу!

ПОЛЬОВА СКЛАДОВА МОНІТОРИНГУ

Принципи вибірки об'єктів культурної спадщини національного значення

Для виконання завдань комплексної програми моніторингу реалізації державної пам'яткоохоронної політики необхідним є польове обстеження пам'яток культурної спадщини на визначених для проведення моніторингу територіях. Виходячи з умов виконання (часовий проміжок, рівень підготовки виконавців, кількість пам'яток тощо) група обстежуваних пам'яток може бути обмежена лише пам'ятками архітектури.

Перш за все, вони є доступними для моніторингу, легше піддаються оцінці за основними параметрами, до того ж становлять найбільш чисельну групу пам'яток національного значення. Враховуючи кількість цих пам'яток для отримання достовірного результату оптимальною видається оцінка загального стану пам'яток на основі репрезентативної вибірки.

Відбір пам'яток для обстеження може бути проведено за квотним або ж наскрізним принципами.

Наскрізний принцип передбачає, що експертами команди моніторингу буде визначено загальна кількість пам'яток для обстеження (наприклад 10%). Відповідно крок відбору буде визначено із кількісного показника пам'яток, що припадають на 10%.

(Наприклад для переліку пам'яток національного значення в певному регіону, де загальна кількість становить 2356 одиниць крок буде становити 24 одиниці. Тобто для оцінювання в рамках польового моніторингу буде обрано кожен 24 пам'ятку по порядку.)

Відбір буде розпочато із пам'ятки за порядковим номером в половину кроку. (Якщо крок становитиме 24 одиниці — розпочинати потрібно з пам'ятки за порядковим номером 12. Після того, як буде досягнуто кінець списку, але не набрано необхідну кількість пам'яток для оцінювання, відбір продовжується по колу, з початку переліку.)

Відбір за квотним принципом проводиться на основі наскрізного методу з тим, що у список для оцінювання формується за квотним принципом, коли з відібраних пам'яток у фінальний список оцінювання потрапляють

пам'ятки, які відповідають відповідним критеріям. Якщо певну квоту заповнено, а декілька квотних вибірок ще ні, відбір продовжується по колу, поки не буде досягнуто необхідних кількісних показників квотного розподілу вибірки.

Можливі приклади квотування:

1. Відбір для оцінювання не більше, як 33 % об'єктів, що входять у один і той самий комплекс (заповідники, фортеці, монастирі тощо).
Відбір для комплексів пам'яток може бути сформований на основі включення до оцінювання виключно титульних, найбільш знакових об'єктів кожного комплексу (брами, дзвіниці, собори, мури, донжони, башти, об'єкти особливої художньої або історичної цінності).
2. Відбір для кожної адміністративно-територіальної одиниці не більше аніж 33 % пам'яток культового призначення (церков, костелів, катедр, синагог тощо). При відборі необхідно також враховувати історична цінність та/або територіальний принцип (максимальну широко представити охоплену моніторингом територію).
3. Можливо виключати з переліку вибірки об'єктів культурної спадщини створені після 1914 року (окрім таких, що мають надзвичайну історичну цінність).

Принципи обстеження об'єктів культурної спадщини задля реалізації комплексної програми моніторингу стану охорони та збереження культурної спадщини.

З метою фіксації «польового моніторингу» доцільно робити фотофіксацію оцінюваних об'єктів культурної спадщини.

Задля цього необхідно враховувати критерії обстеження:

1. Загальний зовнішній стан.
4-5 фотографій загального вигляду з різних ракурсів.
Письмовий опис: стан фарби, скла, чистота.
2. Наявність фізичних пошкоджень.
Тріщини, руйнація елементів, стан кладки, конструктивні зміни, руйнації. (фото)
3. Збереженість зовнішнього вигляду.
Наявність змін у зовнішньому вигляді пам'ятки, що сталися внаслідок дій людини. Прибудови, мансарди, невідповідне оздоблення балконів, зміна форми вікон, дверей, ніш, використання для ремонту сучасних не відповідних матеріалів, сучасні прикраси,

вивіски, оздоблення, т.ін. (1-2 фото кожного елементу такого втручання)

4. Наявність охоронної таблички, її відповідність пам'ятці.
Наявність на стіні металевої охоронної інформаційної таблички Державної служби охорони культурної спадщини. Відповідність її змісту до пам'ятки. (1 фото таблички)
5. Сліди чи наявність будівництва, прокладання комунікацій, інших земляних робіт у безпосередній близькості до пам'ятки. (3-4 фото з різних ракурсів)
6. Наявність та стан окремих елементів обстежуваної пам'ятки (ліпнина, балкони, скульптури, тощо). Якщо є пошкодження – їх фотографія.
7. Доступність пам'ятки для огляду. Письмовий опис. Чи вільний підхід, чи є можливість для зовнішнього огляду пам'ятки, для внутрішнього. Якщо ускладнений, то чим?
8. Цільове використання пам'ятки на даний момент. Хто (яка організація) і як конкретно використовує приміщення, територію та конструкцію пам'ятки?
9. Особливі відмітки. Усе, що не ввійшло в інші пункти, але, на думку оглядаючого, має бути відмічене у описі стану пам'ятки.

Оцінювання польового моніторингу.

Для оцінки пунктів моніторингу (крім трьох пунктів щодо охоронних табличок та цільового використання) потрібно застосовувати п'ятибальну шкалу де оцінка "1" відповідає станові все дуже погано, "5" - все дуже добре, відповідно "2" - погано, "3" – не погано, але й не добре, та "4" – добре.

Зауваження щодо оцінювання окремих пунктів:

- Пункт 1: Зовнішній стан – оцінювання загально стану пам'ятки на основі анкети, а також фото.
- Пункт 2: Фізичні пошкодження – оцінювання пошкоджень, де 5 – немає пошкоджень, а 1 – пошкодження критичні та несумісні з подальшим існуванням пам'ятки
- Пункт 3: Збереженість зовнішнього вигляду – оцінка 5 відповідає повній відсутності будь-яких спотворень чи нецільових змін зовнішнього вигляду, а 1 – зовнішній вигляд зазнав критичних

впливів, що фактично повністю спотворює зовнішній вигляд пам'ятки (оцінка на основі анкети та фото)

- Пункт 4: Наявність охоронної таблички – 1 = табличка є на місці, 0 = таблички немає на відповідному місці (на основі анкети та частково фото – за потребою). Потрібно звернути увагу що шкала оцінювання тут інша.
- Пункт 5: Відповідність охоронної таблички пам'ятці - 1 = табличка відповідає, 0 = табличка містить помилки (на основі анкети та частково фото – за потребою). Потрібно звернути увагу що шкала оцінювання тут інша, якщо не вказано що табличка містить помилки, автоматично приймаємо що вона нормальна та оцінюємо в "1"
- Пункт 6: Сліди чи наявність будівництва – оцінювати слід виходячи із можливих загроз для існування пам'ятки. 1 – є велика загроза збереженості та існуванню пам'ятки, 5 – загроз немає. Оцінюється на основі анкети та частково на основі фото
- Пункт 7: Наявність та стан окремих елементів пам'ятки – 1 = стан елементів у жахливому стані, помітні сліди відсутності необхідних елементів, 5 – все в порядку. Оцінюється на основі анкети та частково на основі фото, якщо немає інформації для оцінювання – ставимо 0
- Пункт 8: Доступність пам'ятки для огляду – 5 = пам'ятка відкрита для огляду, перешкоди відсутні, 1 = наявні перешкоди які повністю утруднюють доступ до пам'ятки. Оцінюється на основі анкети та частково на основі фото
- Пункт 9: Цільове використання – 1 = пам'ятка в державному розпорядженні або бюджетної організації, 2 = пам'ятка в приватному розпорядженні або прибуткової організації, 3 = пам'ятка в іншому розпорядженні (церква, недержавні та неприбуткові організації)

Щодо приміток: зауваження та нотатки, які є в примітках потрібно враховувати або у відповідному пункті шкали оцінювання, або, якщо такого немає, у пункті 1.

Приклад заповнення анкети оцінювання об'єкту:

<p>Замок Радзівіла в Олиці</p> <p>У 1558-1567 роках, згідно з написом на пам'ятній плиті із пісковика для князя Миколи Чорного Радзівіла на місці при злиті рік Оличі та Миловиці будується чотирикутна фортеця з</p>
--

бастіонами по кутах – одна з найперших на Україні. Фортифікаційні споруди склались з валу і чотирьох бастіонів з вежами. У центрі планувалося спорудити князівський палац.

У результаті перебудови замку на резиденцію, що тривали приблизно до 1760 року, з'явилась єдина палацова споруда по периметру дитинця старої фортеці. Головне житло, під час будівництва якого були використані стіни старого палацу займало південно-східну сторону внутрішнього двору. Це була прямокутна в плані триповерхова споруда з підвалами. З однієї сторони центральної частини споруди знаходився склепінчастий воротний проїзд, а з іншої – вхід з дитинця у палац. Зовні була закладена тераса, що закривала нижній поверх палацу.

Брами замку в Олиці були зроблені подвійними. Передня, нижча, нагадувала тріумфальну арку; над нею була розміщена каплиця. Друга брама, внутрішня, увінчувалася двоярусною годинниковою вежею. Її нижня, широка, частина, основна частина була включена в крило замку і мала форму видовженого восьмикутника.

Замковий комплекс мав вигляд майже правильного квадрата, утвореного насипними валами та чотирма кутовими бастіонами, на яких раніше стояли дозорні вежі, з палацом у центрі. З трьох боків укріплення було оточене ровом, облицьоване цеглою. На кінець XIX ст. два замкових бастіони з чотирьох були зруйновані.

1. Загальний зовнішній стан.

Пам'ятка знаходиться в незадовільному стані, потребує капітального ремонту.

2. Наявність фізичних пошкоджень.

Зруйнована кладка на першій брамі, обвалена стіна, поодинокі руйнування кладки по всій території замку, відсутність скла на приміщеннях які не використовуються, грибок на стінах, затікання, пошкодження тинькування, рослини ростуть прямо на будівлі, поодинокі латання даху, звали залишків будівельних матеріалів, які колись були частиною споруди.

3. Збереженість зовнішнього вигляду.

За радянських часів була зведена котельня на території замку, тому біля неї зараз прямо на подвір'ї знаходяться купи вугілля. Арочні перекриття в окремих місцях замінені на плоскі.

4. Наявність охоронної таблички, її відповідність пам'ятці.

На стіні не було помітно металевої охоронної інформаційної таблички Державної служби охорони культурної спадщини.

5. Сліди чи наявність будівництва, прокладання комунікацій,

інших земляних робіт у безпосередній близькості до пам'ятки.
Такі роботи поруч на даний момент не проводиться.

6. *Наявність та стан окремих елементів обстежуваної пам'ятки (ліпнина, балкони, скульптури, і т.п.).*

Карнизи і декоративні елементи частково пошкоджені часом або втрачені

7. *Доступність пам'ятки для огляду.*

Пам'ятка повністю доступна для зовнішнього огляду. Внутрішньому огляду можуть перешкодити правила розпорядку лікарні, котра там розміщена.

8. *Цільове використання пам'ятки на даний момент.*

На даний момент в будівля розміщені психіатрична лікарня.

Приклад заповнення зведеної матриці «польового моніторингу»

№	Пам'ятка	Зовнішній стан	Наявність фізичних	Збереженість зовнішнього	Наявність охоронної	Відповідність охоронної таблички пам'ятці	Сліди чи наявність	Наявність та стан окремих елементів	Доступність пам'ятки для	Цільове використання
1	Собор Св. Софії (мур)	4	4	5	5	5	5	4	5	
2	Будинок митрополита (мур.)	5	5	5	5	5	5	5	5	Будинок Митрополита Софіївського Собору
3	Бурса (мур)	4	4	4	5	5	5	4	5	Бурса комплексу Софії Київської
4	Брама Заборовського (мур)	3	3	4	0	0	4	3	5	Комплекс Софії Київської
5	Південна віздна башта (мур)	5	5	5	5	5	5	5	5	Комплекс Софії Київської
6	Братський корпус	5	4	5	5	5	5	5	5	Комплекс Софії Київської
7	Консисторія (мур)	5	5	5	0	0	5	4	5	Комплекс Софії Київської

8	Успенський собор (мур)	5	4	4	5	5	5	4	5	Комплекс Києво-Печерської Лаври
9	Троїцька надбрамна церква (мур)	5	4	4	5	5	5	3	5	
10	Келії соборних старців (корпус №4) (мур)	4	4	5	5	5	5	5	5	Виставкові зали
11	Корпус клірошан (№20) (мур)	5	4	5	5	5	5	5	5	Фонд відтворення пам'яток та архітектурної спадщини
12	Економічний корпус (№ 7) (мур.)	4	4	3	5	5	5	4	5	Навчальний корпус ДАКККІМ

МЕДІА МОНІТОРИНГ

Мета: моніторинг відкритості та прозорості діяльності Державної служби з питань національної культурної спадщини та її структурних підрозділів у м. Києві, Львівській та Волинській областях

Вибірка:

Формується на всіх рівнях проведення комплексної програми моніторингу. Медіа, що будуть обрані для моніторингу на всіх рівнях мають відповідати однаковим критеріям. Фінальні критерії для відбору визначають експертами команди моніторингу.

При цьому вони оптимально повинні включати медіа центрального рівня та медіа обласного і місцевого рівнів. Оптимально, щоб обрані медіа були суспільно-політичного характеру та були з найбільшим поширенням на своєму рівні.

Приклад формування вибірки для друкованих та онлайн медіа:

Центральні ЗМІ:

- *Дзеркало тижня, газета*
- *День, газета*
- *Україна молода, газета*

Регіональні ЗМІ:

1. Волинська область

- *Волинь, газета*
- *Волинська правда, Інтернет-видання*

2. Київ

- *Газета по-київськи*
- *Хрещатик*

3. Львівська область

- *Львівська газета*
- *ЗІК, інформаційна агенція*

Метод: контент-аналіз текстів центральних та регіональних засобів масової інформації та повідомлень інформаційних агенцій.

Коефіцієнт надійності методики 85-90 %

Основні показники:

- Обсяг інформації про діяльність Служби (та/або Інспекції) та її структурних підрозділів;
 - частка інформації про Службу (та/або Інспекцію) (+ її структурних підрозділів) та інформації наданої Служби (та/або Інспекції) (+ її структурних підрозділів) відносно всіх повідомлень з пам'яткоохоронної сфери;
- Якість виконання Службою (та/або Інспекцією) (+ її структурними підрозділами) передбачених повноважень;
 - Виконання чи не виконання Службою (та/або Інспекцією) (+ її структурних підрозділів) необхідних дій для охорони пам'яток архітектури та містобудування;
- Контекст згадування діяльності Служби (та/або Інспекції) (+ її структурних підрозділів);
 - Позитивний / нейтральний / негативний контекст;
- Прозорість діяльності Служби (та/або Інспекції) (+ її структурних підрозділів);
 - Надання чи не надання Службою (та/або Інспекцією) (+ її структурних підрозділів) запитуваної інформації.

Основні допущення:

- Відкритість діяльності – інформування Службою (Інспекцією) та/чи працівниками її відповідних структурних одиниць про

проведення власних публічних заходів, а також про участь у відкритих заходах

- Прозорість діяльності – доступність до інформації про діяльність Служби (Інспекції) у засобах масової інформації (пам'яткоохоронні програми, проекти нормативно-правових актів тощо)
- Охорона пам'яток архітектури та містобудування – реакція та дії Служби (Інспекції) та/чи її працівників щодо охорони пам'яток (реакція на порушення, введення реєстру тощо)

Ключові слова:

Пошук здійснюється на основі ключових слів. Перелік ключових слів формується кожною моніторинговою групою окремо на основі наступних критеріїв:

- назва органу (підрозділу, відділу) відповідального за охорону культурної спадщини, чи/та реалізацію державної політики у сфері захисту пам'яток культури (кожна інституція чи її складова є окремими ключовими словами);
Наприклад: Державна служба охорони культурної спадщини, назви структурних підрозділів (Головне управління охорони культурної спадщини КМДА; Львівське міське Управління охорони історичного середовища; Відділ охорони культурної спадщини і організації туризму Волинської ОДА; Відділ охорони культурної спадщини департаменту містобудування Луцької міської ради; Управління культури і туризму ЛОДА)
- терміни та фрази тісно пов'язані з питаннями та проблемами в сфері охорони культурної спадщини;
Наприклад: пам'ятка, охорона пам'яток, реставрація, реконструкція, ревалоризація, руйнація пам'яток, пам'ятка архітектури, пам'ятка історії, пам'ятка містобудування, історичний ареал, історико-архітектурний заповідник, археологічні розкопки (дослідження), ЮНЕСКО, охоронна зона (пам'яткоохоронна зона), будівельні роботи + назва пам'ятки, земляні роботи + назва пам'ятки тощо.
- особи пов'язані з реалізацією державної політики у сфері охорони культурної спадщини, керівники відповідних структурних підрозділів, фахівці, експерти у сфері захисту пам'яток тощо;
- безпосередньо найменування конкретних пам'яток, що є відомими, перебувають в аварійному стані, або ж потребують невідкладних

робіт (реставрація чи ревіталізація).

Матриця моніторингу:

№	Назва ЗМІ	Дзеркало тижня	День	...
	Показники моніторингу			
1	кількість згадок щодо охорони пам'яток			
2	кількість згадок Служби, Інспекції чи її представників			
3	кількість інформації наданої за ініціативи Служби, Інспекції чи її представників			
4	кількість інформації отриманої від Служби, Інспекції			
5	кількість інформації яка була надана Службою чи Інспекцією у запитуваному обсязі			
6	кількість запитуваної інформації яка була надана Службою чи Інспекцією але у неповному обсязі			
7	кількість запитуваної інформації яка не була надана Службою взагалі			
8	кількість позитивних згадок діяльності Служби чи Інспекції щодо охорони пам'яток			
9	кількість негативних згадок діяльності Служби чи Інспекції щодо охорони пам'яток			
10	кількість нейтральних згадок діяльності Служби чи Інспекції щодо охорони пам'яток			

12	кількість інформації про виконання Службою чи Інспекцією необхідних дій для захисту пам'яток			
13	кількість інформації про невиконання Службою чи Інспекцією необхідних дій для захисту пам'яток			

Матриця моніторингу заповнюється окремо для кожної окремої одиниці моніторингу. Базовими одиницями моніторингу є:

- Служба;
- структурні підрозділи Служби (кожен окремо);
- Інспекція;
- відділи та структурні одиниці місцевих адміністрацій та органів місцевого самоврядування відповідальні за охорону культурної спадщини (кожна окремо).

На основі заповнення матриць моніторингу формують проіндексовані показники відповідних складових комплексної програми моніторингу.

Приклади заповнення матриці моніторингу для видання:

Газета День										
Показники моніторингу (1="так", 0="ні")	згадка ДС чи її представників запитуваному осязі	інформація була надана ДС у неповному осязі	інформація не була надана ДС	позитивна згадка діяльності ДС	негативна згадка діяльності ДС	нейтральна згадка діяльності ДС	необхідні дії ДС для захисту ПАМБ	невиконання ДС дій для захисту ПАМБ		
Повідомлення (дата + назва)										
Тінь над собором (1 березня 2019)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Кому дістануться львівські замки (10 вересня 2019)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

На місці Десятинної церкви — знову розкопки (10 липня 2019)	1	0	0	0	0	0	0	0	0
У Лаврі триває будівельний бум (11 грудня 2019)	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Лавра залишилася без Брами (11 жовтня 2020)	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Золоті ворота оживуть (11 серпня 2020)	1	1	0	0	1	0	0	0	0
«Київська фортеця» впала (11 січня 2020)	0	0	0	0	0	0	0	0	1

Приклади заповнення зведеної матриці моніторингу:

	Назва ЗМІ	Дзеркало тижня	День	Україна молода	газета Волинь
№	Показники моніторингу				
1	кількість згадок щодо охорони пам'яток	13	46	31	10
2	кількість згадок Служби чи її представників	8	10	16	2
3	кількість інформації яка була надана Службою у запитуваному обсязі	2	5	11	0
4	кількість запитуваної інформації яка була надана Службою але у неповному обсязі	0	0	1	0

5	кількість запитованої інформації яка не була надана Службою взагалі	0	0	0	0
6	кількість позитивних згадок діяльності Служби щодо охорони пам'яток	1	3	7	1
7	кількість негативних згадок діяльності Служби щодо охорони пам'яток	5	2	5	0
8	кількість нейтральних згадок діяльності Служби щодо охорони пам'яток	1	1	2	0
9	кількість інформації про виконання Службою необхідних дій для захисту пам'яток	1	2	8	1
10	кількість інформації про невиконання Службою необхідних дій для захисту пам'яток	4	5	3	0
11	згадуються програми Служби позитивно	0	0	0	0
12	згадуються програми Служби нейтрально	0	2	1	0
13	згадуються програми Служби негативно	0	0	1	0
14	згадка пам'ятки позитивно	0	3	2	1

15	згадка пам'ятки нейтрально	2	12	4	4
16	згадка пам'ятки негативно	11	31	24	2

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ АДВОКАСІ-КАМПАНІЇ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ

Проведення комплексної програми моніторингу може мати позитивний ефект на розвиток мереж громадської участі та сприяти активізації низових (неформальних та неформалізованих) організацій громадянського суспільства. Залучення місцевих активістів до проведення моніторингу у якості волонтерів, виконавців «польового моніторингу» дасть синергетичний ефект для порятунку пам'яток культури, що потребують негайного втручання задля їх збереження.

Ефективне проведення супутньої адвокати кампанії потребує:

- проведення стратегічного планування,
- визначення цілей у взаємозв'язку із цілями та завданнями комплексної програми моніторингу,
- проведення оперативного планування,
- проведення роботи з заінтересованими сторонами,
- використання інструментів громадського впливу,
- залучення та розвитку волонтерської складової,
- розбудову мереж, партнерств та коаліцій.

Формування стратегічного бачення від планування адвокати кампаній передбачає необхідність формування в рамках комплексного моніторингу проектної лінійки:

Цінності—візія—місія—мета—стратегія—тактика—завдання—
інструменти

Принципи, на яких базується робота з волонтерами:

- Увага до кожної людини
- Застосування системи RАТ
- Ротація

Успішне залучення волонтерів потребує підготовки докладних та простих внутрішніх інструкцій щодо активностей, до яких їх залучатимуть.

СИСТЕМА РОБОТИ З АКТИВІСТАМИ —RАТ

R – залучення (рекрутування)

A – діяльність (активність)

T – навчання (тренінг)

Оптимальним є залучення волонтерів до:

- Проведення «польового моніторингу» — здійснення фіксації стану пам'яток архітектури,
- Проведення моніторингу медіа в частині збору та наповнення моніторингових матриць даними на основі онлайн пошуку,
- Написання звернень та запитів відповідно до розроблених експертами команди комплексного моніторингу прикладів та зразків,
- Участі та фіксації даних з публічних заходів: громадських слухань, публічних дискусій, презентацій, прес-конференцій, круглих столів тощо,
- Фіксації та збору інформації з засідань місцевих рад.
- Участі в акціях прямої дії (за потреби).

Завдання акцій прямої дії:

1. Привернення уваги влади і суспільства до певної проблеми.
2. Демонстрація цінностей, мети, завдань і популяризація їх в громаді.
3. Демонстрація організованої сили протесту.
4. Навчання активістів кампанії, підготовка їх до участі, в разі потреби, у масштабних акціях.
5. Створення інформаційних приводів, прорив інформаційної блокади.
6. Мобілізація активістів, громади загалом.
7. Включення в процес лобіювання більшої кількості людей.
8. Візуалізація гасел, позицій, аргументів, проблеми.

Акції прямої дії в лобістській кампанії передбачають:

- Завчасно приготований сценарій
- Інтерактивність (залучення до акції всіх бажаючих, створення можливості для глядачів стати активним учасником)
- Динамічність
- Часові обмеження (такі речі, як безстрокові акції зазвичай є малоефективними через об'єктивне спадання суспільної напруги)
- Розгортання по висхідній

Акції прямої дії не лише додають динаміки діяльності, сприяють більшому приверненню уваги як медіа, так і громади до проблеми, але і є важливим важелем впливу на владу щодо її уваги до піднятих питань.

Формати можливої участі та проведення громадських консультацій:

<u>Форма</u>	<u>Опис</u>	<u>Переваги</u>	<u>Недоліки</u>
Письмові консультації	Попередньо підготовлені матеріали надсилають на коментування зацікавленим сторонам	<ul style="list-style-type: none"> • отримання коментарів щодо порівняно великих за обсягом аналітичних документів; • можливість отримання коментарів від вузькоспеціалізованих фахівців; • порівняно невелика вартість проведення 	<ul style="list-style-type: none"> • не всі зацікавлені сторони можуть надавати фахові коментарі; • брак особистого спілкування та ризик неотримання коментарів; • тривалість отримання коментарів
Фокус-групи	Спеціально відібрані учасники висловлюються щодо конкретної політики чи проблеми	<ul style="list-style-type: none"> • дають змогу вивчити питання, які особливо цікавлять замовника; • можуть продукувати глибші результати; • корисні для проведення попереднього дослідження та/або для перевірки висновків; • швидке отримання відповідей 	<ul style="list-style-type: none"> • група може бути неуважною, якщо питання нечітко сформульовано; • ключову роль має попереднє дослідження та підготовка; • отримані погляди не представляють поглядів всього населення

Опитування	Процес, коли навчені інтерв'юери задають певній вибірці населення певний набір попередньо визначених питань	<ul style="list-style-type: none"> • корисний метод для визначення думки багатьох осіб щодо певного питання; • особисте спілкування з представниками зацікавлених сторін і можливість уточнення відповідей; • надійність результатів вища, ніж у багатьох інших методах 	<ul style="list-style-type: none"> • отримання результатів може потребувати багато часу; • складність формулювання питань • потребує ретельної підготовки; • висока вартість; • потрібні навчені інтерв'юери
Анкетування	Респондент самостійно відповідає на перелік питань, наведених у анкеті	<ul style="list-style-type: none"> • можна поширити серед широкого кола зацікавлених сторін; • дає можливість залучити представників сторін, що не братимуть участі в публічних засіданнях; • може бути зроблено поштою, електронною поштою або телефоном 	<ul style="list-style-type: none"> • складність статистичного аналізу; • деякі представники зацікавлених сторін можуть не взяти участь; • складність формулювання питань; • тривалість отримання відповідей

Громадські слухання	Зазвичай великі зібрання, присвячені одному ключовому питанню чи темі, поділений на кілька питань	<ul style="list-style-type: none"> • найбільш відкрита та доступна форма проведення консультацій; • дають змогу зібрати найбільшу кількість представників зацікавлених сторін; • дають можливість визначити спектр поглядів щодо конкретного питання 	<ul style="list-style-type: none"> • деякі особи можуть неохоче висловлюватися на відкритому зібранні; • потребує ретельної підготовки; • неможливо обговорювати вузькі теми, доступні експертам
Семінари / експертні обговорення	Зібрання невеликої кількості експертів, яке має на меті досягти конкретних результатів	<ul style="list-style-type: none"> • ефективні, коли обмежений час і необхідно оцінити думку групи експертів; • можуть окреслити проблему відповідними / спеціальними термінами, одночасно мобілізуючи досвід експертів для її вирішення; • групова робота дає можливість визначити сфери, щодо яких існує згода, та сфери, що потребують подальшої роботи 	<ul style="list-style-type: none"> • потребує попереднього дослідження та чималої організаційної роботи; • немає гарантій досягнення консенсусу; • представники не всіх зацікавлених сторін можуть взяти участь

<p>Дорадчі комітети</p>	<p>Спеціально відібрана група осіб для обговорення та надання рекомендацій у певній сфері</p>	<ul style="list-style-type: none"> • дає можливість забезпечити вплив на відповідальних за ухвалення рішень / громадськість • легше призначити, ніж громадські/великі засідання; • можливість проведення постійних консультацій упродовж тривалого часу 	<ul style="list-style-type: none"> • можуть бути високо структурованими, потребувати великого планування та управління деталями процесу; • вплив може бути перейнятий галасливішою меншістю; • можуть бути представлені не всі зацікавлені сторони; • учасники можуть перетворитися на відповідальних за ухвалення рішень
--------------------------------	---	--	---

Використання мережі Інтернет	Консультації з використанням двох типів веб-сторінок: 1) веб-сторінки, які розроблено для відгуків учасників на розміщені на них документи; 2) форуми для обговорення в режимі реального часу	<ul style="list-style-type: none"> • порівняно швидкий, недорогий та організаційно простий метод отримання інформації; • добре розроблена веб-сторінка може містити велику кількість корисної інформації 	<ul style="list-style-type: none"> • інтернет недоступний для всіх зацікавлених сторін, тому ця форма повинна супроводжуватися іншими; • існують проблеми конфіденційності та безпеки; • оскільки існує можливість менш ввічливого спілкування, аніж в особистому контакті, необхідний адміністратор веб-сторінки; • відсутність особистого контакту з представниками зацікавлених сторін
-------------------------------------	---	--	---

Ключовим елементом застосування елементів адвокати кампаній при проведенні комплексної програми моніторингу є активна робота з медіа та проведення інформаційних кампаній в соціальних мережах.

Результати кожного етапу та кожної складової моніторингу можуть становити інтерес для громадськості. Важливо також пам'ятати, що періодичне інформування медіа спільноти дозволить досягати та стати видимими для частини заінтересованих сторін (політики, бізнес-спільнота) та може допомогти нав'язати з ними постійну комунікацію.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ДИЗАЙНУ ВИСНОВКІВ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ МОНІТОРИНГУ

Структурний виклад результатів моніторингу доцільно здійснювати за схемою:

1. Висновки.

Загальний обсяг не більше однієї сторінки – концентрований та лаконічний виклад головних висновків моніторингу. Бажано подавати нумерацію тез висновків згідно нумерації рекомендацій та частин (розділів) викладу основних положень та результатів встановлених завдяки реалізації складових моніторингу.

2. Рекомендації.

Загальний обсяг не більше двох–трьох сторінок. Повинні корелюватися з висновками та базуватися на основному викладі тексту з положеннями та результатами моніторингу. Пояснення, аргументи та ілюстрації варто виносити в основний текст (додатки).

3. Основний виклад результатів з додатками

Містить основний виклад положень та результатів проведеного моніторингу. Пояснення та аргументи доцільно підкріплювати кількісними та якісними даними, встановленими, зібраними та отриманими в результаті аналізу здійсненого під час реалізації комплексної програми моніторингу. Оптимально структура повинна відповідати проблемному принципу та відображати визначені цілі та завдання моніторингу. Додатки також повинні містити: тексти документів, копії запитів та відповідей, таблиці, списки веб-ресурсів, переліки використаної літератури, списки об'єктів, експертів etc.

В тексті моніторингового звіту слід бути гранично лаконічними, всі розлогі обґрунтування виносити в додатки або примітки.

Для актуалізації питань охорони культурної спадщини на регіональному та місцевому рівнях доцільно готувати моніторингові звіти на основі роботи (в межах) кожної із моніторингових груп.